

Fig. 1. Lerkar fra Vesterbølle.
Pottery from Vesterbølle. C. $\frac{1}{2}$.

BLOKFLØJTER FRA OLDTID OG MIDDELALDER

En nyfunden Jernalderfløjte fra Vesthimmerland.

Af S. VESTERGAARD NIELSEN

I Efteraaret 1950 foretoges under Hedeselskabets Ledelse en gennemgribende Regulering af Lilleaaen i Vesthimmerland. Aaløbet begynder ved Østerbølle og løber mod Vest forbi Vesterbølle, hvor det forener sig med Lerkenfeld Aa inden dennes Udløb i Lovns Bredning. Paa begge Sider af Aaløbet er der brede Eng- og Kærstrækninger. Sammenskyllede Muslinge- og Snegleskaller i Aaløbet og under Tørvejorden viser, at Terrænet er gammel Fjordbund, og Skaldynger paa flere Steder indenfor den gamle Kystlinje godtgør med al Tydelighed, at Bebyggelsen langs Aadalen gaar tilbage til Ertbølletid.

Under Reguleringsarbejdet, der dels bestod af en Oprensning og Uddybning af det gamle Aaløb, dels i Gravning af et nyt Aaleje, kom der, som det var at vente, mange Fortidsfund for Dagen, hovedsagelig Dyreknogler, Hjortetakker og Oksehorn, men ogsaa tildannede Redskaber af Flint, Træ, Ben og Hjortetak. Hverken Arbejdets Leder eller Arbejderne

Fig. 2. Fløjte fra Vesterbølle.
Flute from Vesterbølle.

selv viste nogen særlig Forstaaelse af Fundenes Betydning, og det skyldes udelukkende et Par lokale, interesserede Mænd, Pastor Hauvinkel og Købmand Rasmussen, begge i Vesterbølle, at i det mindste nogle af Fundene blev reddet, deriblandt det sjældne Fund, som takket være de to Mænds Mellekomst erhvervedes af Vesthimmerlands Museum, og som her skal omtales.

Ved Gravningen af det nye Aaløb lidt Øst for Vesterbølle By stødte Arbejdsmand Chr. Mogensen, Gedsted, i en Dybde af ca. $1\frac{1}{2}$ Meter paa et Lerkar, som han beskriver som en temmelig stor og svær Krukke. Karret gik itu og opsamledes ikke, men Pastor Hauvinkel opsamlede senere i den opkastede Jord paa det af Arbejdsmanden udpegede Findested en Del Skaar, der med temmelig stor Sandsynlighed maa anses for at være Resterne af det tabte Lerkar. Paa det hosføjede Fotografi (Fig. 1) af Lerkar, der er fundne i Nærheden, ses i Forgrunden et stort Randskaar af Karret. Ud fra dette Fragment kan det siges, at Karret har været en 22–25 cm høj, buget, tykvægget Krukke med fortykket, udadbøjet, kun svagt profileret Munding og smaa Hankeknopper, 5 cm under Randen. Det har omtrent set ud som det største af de afbildede Kar, der ogsaa har smaa Hankeknopper. Slige Hankeknopper ses i Vesthimmerland ret jævnlige paa Mosekar og Kar fra keltisk Jernalders Brandgrave, men er hidtil aldrig set paa Lerkar fra romersk Jernalders Grave.

I Lerkarret laa efter Finderens Opgivelse den som Fig. 2 afbildede Fløjte.

Fløjten, der bortset fra et Par ubetydelige Afflisninger er uskadt, er dannet af en Skinnebenskogle af Raadyr. Dens ene Ledende er tildannet som Mundstykke til en Blokfløjte, medens den anden er afskaaret i takkede Snit. Fløjten er 15 cm lang. I den forreste Ende er der, 16 mm fra forreste Rand, indskaaret et paa det nærmeste firkantet Blæsehul (8×8 mm). Endvidere er der paa Oversiden tre nøjagtig ens, kegleformet borede Huller, der foroven maaler 5 mm i Diameter. Afstanden fra Blæsehullets forreste Rand til det første Tonehul er 5,8 cm. Mellem Hullerne er Afstanden 8 mm. Den til Mundstykket hørende Prop, der formodentlig har været af Træ, mangler.

Fund af slige primitive Musikinstrumenter hører til de allersjældneste. Saafremt der ikke i et eller andet Provinsmuseum eller Privatsam-

ling skjuler sig lignende Fund, er Vesterbøllefløjten den ottende indenfor Danmarks Grænser, og samtidig den eneste, der helt sikkert kan dateres til Oldtid¹).

Af de øvrige syv opbevares de fire paa Nationalmuseet, medens Museerne i Aalborg, Odense og Svendborg ejer et Eksempel hver. Alle fire Museer har velvilligst givet Tilladelse til, at deres Eksemplarer her beskrives og afbildes.

I. Hammeren, Nørre H., Bornholm. Fig. 3. Nationalmuseet. Mus. A 22140.

Fløjten er dannet af Skinnebenet af et Faar. Den er 14,5 cm lang, men er defekt, idet den er afbrudt tværs igennem Blæsehullet. Paa Oversiden findes fem Tonehuller, der er 5–8 mm i Diameter. Afstanden mellem de tre forreste er 1½ cm, mellem de to bageste 1 cm. Oversiden og den ene Kant er prydet med et indridset Mønster af rudeformede Figurer samt Grupper af indborede Huller. Fløjten er fundet paa en Boplads fra yngre Stenalder ved Salomons Kapel paa Hammeren paa Bornholm. Paa Grund af Findestedet og den anvendte Boreornamentik daterer Sophus Müller Stykket til Stenalder²). Denne Datering er senere tiltraadt af J. Brøndsted³).

Fig. 3. Fløjte fra Hammeren, Bornholm.
Flute from Hammeren, Bornholm.

Fig. 4. Fløjte med ukendt Findested.
Flute. Place of origin unknown.

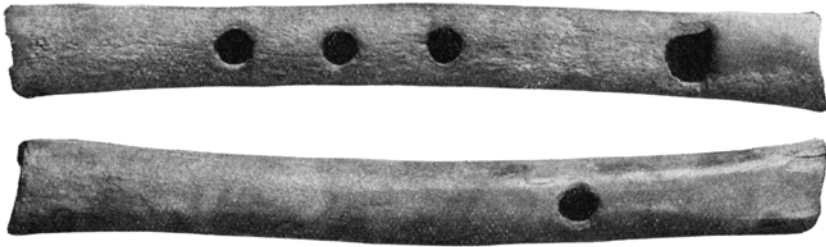

Fig. 5. Fløjte fra Hals Skanse.
Flute from Hals Skanse.

Fig. 6. Fløjte fra Egelund Gaard, Paarup.
Flute from Egelund Farm, Paarup.

II. Ukendt Findested. Fig. 4. Nationalmuseet. Mus. D 550. Denne Fløjte er indgaet i Nationalmuseet fra en Privatsamling, og der findes ingen Oplysninger om Findested eller Fundforhold. Den er dannet af Skinnebenet af et Faar og er $17\frac{1}{2}$ cm lang, men er noget beskadiget i begge Ender. Paa Oversiden findes et paa det nærmeste trekantet Blæsehul (1,3 cm lang, 9 mm br.) samt tre, fra 4–6 mm store, borede Tonehuller. Paa Undersiden, omtrent under Oversidens Blæsehul, findes et grovt skaaret, 1,2 cm l. og 8 mm br. Hul. Ved dette Hul ses Rustspor.

III. Hals Skanse, Hals S., Kjær H., Aalborg A. Fig. 5. Nationalmuseet. Mus. Journ. Nr. 773/50.

Fundet i ringe Dybde paa Sandvaderne ved Hals Skanse, ca. 30 Meter fra Landkanten. Den er 15,5 cm lang og er dannet af en Rørknogle, der er afskaaret i begge Ender. Blæsehullet, der har en lige Side fortil og er buet bagtil, er 9×9 mm. Endvidere findes paa Oversiden tre, ca. 5–6 mm brede Tonehuller. Paa Undersiden, omtrent midt mellem Blæsehullet og det forreste Tonehul, findes et 6 mm stort Hul og bag ved dette en løst indridset, rhombisk Figur.

IV. Egelund Gaard, Engesvang S., Hids H., Viborg A., Fig. 6. Nationalmuseet. Journ. Nr. 838/50.

Fundet i Sandlaget under et Gulv paa Egelund Gaard i Paarup ved Engesvang Station. Gaarden er bygget i 1869. Fløjten er lavet af Skinnebenet af et Faar og er 17,5 cm lang. Paa den øverste Side er der i Knog- lens bredeste Ende et 7 mm bredt og 7 mm langt Blæsehul med en lige og en buet Side. Endvidere findes der fire, ca. 5 mm store, borede Tone- huller. Paa Undersiden findes tæt ved den bageste Ende et 6 mm stort Hul. Bemærkelsesværdigt er det, at dette Stykke er det eneste kendte, der har bevaret Blokken i Mundstykket. Den er af Træ og fastholdt med to Jernnagler.

V. Budolfi Plads, Aalborg, Aalborg A. Fig. 7. Aalborg hist. Museum Nr. 8756.

Fundet paa Budolfi Plads i Aalborg i et Kulturlag, hvis øvrige Fund henfører Laget til Aar 1000–1200. Stykket er 15,2 cm langt og har paa Oversiden foruden Blæsehullet to Tonehuller, der sidder temmelig langt tilbage paa Røret. Paa Undersiden, omtrent midt paa Røret, findes lige- ledes et Hul.

VI. Revsvindinge, Revsvindinge S., Vindinge H., Svendborg A. Fig. 8. Fyns Stiftsmuseum. Mus. B 2582.

Fundet ved Gravning i Tørvejord i Revsvindinge By og Sogn, Vin- dinge Herred ved Nyborg. Fløjten, der er dannet af en ikke nærmere be- stemt Rørknogle, er 15,6 cm lang. Den har foruden et omtrent firkantet Blæsehul fire Tonehuller med samme Afstand ($1\frac{1}{2}$ cm) mellem Hullerne.

Fig. 7. Fløjte fra Budolfi Plads, Aalborg.
Flute from Budolfi Square, Aalborg.

Fig. 8. Fløjte fra Revsvindinge, Fyn.
Flute from Revsvindinge, Funen.

Fig. 9. Fløjte fra Svendborg.
Flute from Svendborg.

VII. Svendborg By, Svendborg A. Fig. 9. Svendborg Museum Nr. 11995.

Fundet i et Kulturlag i Svendborg By sammen med middelalderlige Lerkarskaar. I Laget fandtes dog ogsaa et Brudstykke af en sleben Flint-økse. Stykket er 14 cm langt og har foruden Blæsehullet, der er omtrent trekantet, to grovt skaarne Tonehuller, der ligesom paa Aalborgfløjten sidder langt tilbage paa Røret.

Ogsaa fra Udlandet kendes tilsvarende Stykker. Saaledes publicerer Prof. Jahnkuhn⁴⁾ en ved Udgravningen i Hedeby fundet Fløjte, som han daterer til Vikingetid. Den er fremstillet af en Fugleknogle, er 21,2 cm lang og forsynet med to Tonehuller, men er beskadiget i begge Ender, saa der ikke kan siges noget om Mundstykkets Form og heller ikke, om der har været flere Tonehuller. Der henvises i Tilknytning til Hedeby-fløjten til andre lignende Vikingetidsfund, bl. a. et i Birka fundet Stykke, der ligeledes har to Tonehuller.

Af betydelig Interesse som Sammenligningsgrundlag for vore danske Fløjter er en Afhandling af Andreas Oldeberg⁵⁾. Heri beskrives og afbildes syv svenske Fund af Benfløjter af samme Slags som de danske. De tre er dog ufuldstændige og mangler først og fremmest Mundstykket, saa om dem kan der ikke siges noget bestemt ud over, at de sandsynligvis er af samme Type som de øvrige. Af de øvrige fire kan een med Sikkerhed dateres til Jernalder. Den er fundet i »Svarta Jorden« paa Bjørkø i Uppland. Den minder meget om Vesterbøllefløjten, men har kun to Tonehuller, der ikke er borede, men temmelig grovt tildannede med et skærende Instrument.

Af de resterende kan de to ikke dateres, medens den sidste, der i et og alt er en nøjagtig Pendant til Vesterbøllefløjten, med Sikkerhed kan dateres til Middelalder, idet den sammen med et af de ufuldstændige Eksemplarer er fundet i et middelalderligt Kulturlag ved Vreta Kloster i Østergötland.

Selvom Dateringen af saavel de danske som de svenske Fløjter for de flestes Vedkommende lader meget tilbage at ønske, vil det dog af den foregaaende Redegørelse for de enkelte Fund tilstrækkeligt tydeligt fremgaa, at det med Sikkerhed kan fastslaas, at primitive Fløjter af Ben ikke udelukkende hører Oldtiden til, men har været kendt og brugt langt ned i Tiden, maaske omtrent helt til vor egen Tid.

Hvor langt tilbage i Danmarks Oldtid man paa den anden Side kan føre dem, afhænger udelukkende af Holdbarheden af Sophus Müllers ovenfor omtalte Datering af Bornholmfløjten. Paa et Tidspunkt, da den var eneste foreliggende Eksempel, bortset fra den ganske uoplyste D 550, var en Henførelse til Stenalderen maaske nok nærliggende og naturlig,

men set i Sammenhæng med det nu foreliggende Materiale synes Dateringsgrundene spinkle. At den er fundet paa en Stenalderboplads kan i sig selv ikke tælle med, saa meget mere som der paa denne ellers ikke er bevaret Ben eller Benredskaber af nogen Art, og hvad Boreornamentikken angaar, findes den ganske vist i stor Udstrækning i Stenalderen, men kunde vel ogsaa friste en senere Dekorator, navnlig overfor et Materiale som Ben eller Horn, hvor den synes naturlig og fristende nærliggende. Det kan saaledes eksempelvis anføres, at i den ovennævnte Afhandling af Oldeberg er afbildet et som Blæsehorn anvendt Kohorn, der bærer Aarstallet 1703, og som er dekoreret med en meget smuk og stilren Boreornamentik. Endelig synes det ogsaa mærkeligt, at Bornholmfløjten, hvis den er den ældste, med sine fem Tonehuller staar højere i Henseende til musikalsk Kapacitet end de senere med deres tre og to Tonehuller. Det plejer ikke at være den Vej, Udviklingen gaar.

Helt sikker Henførelse til Oldtiden foreligger derfor for Tiden kun for Vesterbøllefløjten Vedkommende med dens sikre Datering til tidlig Jernalder.

Den anden Tidsgrænse — nedad mod vor egen Tid — er ogsaa usikker, men Aalborg- og Svendborgfløjten sikre Datering til Middelalder synes at aabne Mulighed for en Brug af slige Instrumenter langt ned i Tiden. For Rigtigheden af en saadan Antagelse synes den mærkelige Paarupfløjte at tale. Allerede Findestedet under Gulvet i en næppe 100 Aar gammel Gaard vækker Mistanke om, at den ikke er saa forfærdelig meget ældre end Gaarden, og hertil kommer, at den som den eneste af samtlige danske og svenske Fløjter har bevaret Træblokken i Mundstykket, medens den hos de øvrige forlængst er smuldret bort. Desværre har dog et Forsøg paa gennem særligt sagkyndige at opspore sent daterbare Fløjter givet negativt Resultat.

Angaaende Fløjternes Ydeevne som Musikinstrumenter foreligger der indenfor tilgængelig dansk Litteratur fra sagkyndig Side, saa vidt det kan ses, kun en Udtalelse af Holger Rützebech⁶⁾. Forfatteren behandler i sin Afhandling kun Bornholmfløjten og siger om den, at »det er vanskeligt at bestemme dens musikalske Ydeevne«. Den ulige Afstand mellem Fløjten Tonehuller »kan ikke angive en finere, virkelig musikalsk Brug af Instrumentet«, men der kan dog i en Fagmands Haand frembringes et Stykke af en diatonisk Skala paa den. Hvorvidt den oprindelige Ejermand har mestret dette, lades uafgjort, men han skal saa i hvert Fald have været en »musikalsk Foregangsmand«.

Ud fra denne Karakteristik af det mest udviklede af de foreliggende Instrumenter, maa det sikkert være tilladeligt at karakterisere de øvrige med kun to eller tre Tonehuller som yderst primitive, hvad musikalsk Ydeevne angaar. En heraf motiveret Drøftelse af, hvad de ellers kan

have været anvendt til, som f. Eks. religiøs Brug, Skræmmeinstrumenter overfor vilde Dyr eller onde Aander eller Lokkeinstrumenter til Brug paa Jagt, synes ørkesløs alene udfra de lange og forskelligt indstillede Tidsperioder, i hvilke de har været kendt og brugt. Naturligst og mest nærliggende turde det maaske være at betragte dem som Sidestykker til eller Forløbere for senere Tiders Hyrdedrengefløjter af Pile- eller Hyldegrene, opfundne og brugt af Hyrden til Forlystelse og Tidsfordriv under lange og ensformige Vandringer med Kvæget paa afsides Græsgange, en Tanke, som Aakjær har givet poetisk Udtryk for i den kendte Strofe:

Jeg slænger Skalmеjen for Munden,
jeg trækker saa langt dens Lyd,
at Kilderne klukker i Lunden,
og Bukkene bræger af Fryd.

SUMMARY

Flutes from prehistoric and medieval times.

In 1950, in the course of digging a new bed for the Lilleaa, a fairly large jar, of a type common in the Celtic Iron Age, was met with at a depth of about 1½ meters a little to the east of Vesterbølle. According to the finder the flute shown in fig. 2 lay in the jar.

It is formed of the shinbone of a roe deer, the one knuckle being shaped to form a mouthpiece and the other cut off. It is 15 cms. long, with an almost square blowhole (8 × 8 mm.) cut 16 mms. from the end and three bored tone holes, 8 mms. apart, conical in shape and 5 mms. in diameter at the surface, the nearest being 5.8 cms. from the edge of the blowhole. The plug for the mouthpiece is missing.

Such primitive musical instruments are rare, this being the eighth found in Denmark and the only one which can be dated with certainty to the prehistoric era.

The previous seven are illustrated here: No. 1 (fig. 3) is from a New Stone Age settlement on Bornholm but its dating to the New Stone Age is uncertain as no other bone objects survived. Such a date is typologically unlikely. It is made of the shinbone of a sheep and is 14½ cms. long. No. 2 (fig. 4) is made of the shinbone of a sheep and is 17½ cms. long. Its finding place is unknown. No. 3 (fig. 5) was found near the surface at Hals Skanse. It is of a legbone and is 15½ cms. long. No. 4 (fig. 6) was found under the floor of Egelund farm, built 1869, in Paarup. It is 17½ cms. long and formed of the shinbone of a sheep. No. 5 (fig. 7), from Budolfi Square in Aalborg, was found in a culture layer dated 1000–1200 AD. It is 15.2 cms. long. No. 6 (fig. 8) lay in peat near Nyborg. It is 15.6 cms. long and made of a legbone. No. 7 (fig. 9) is 14 cms. long and was found in Svendborg together with medieval potsherds. Similar objects are known from abroad, including seven from Sweden and one from Hedeby.

The dating of these flutes is uncertain. Even disregarding the Stone Age dating of no. 1 they appear to extend from the Early Iron Age to Late Medieval times, while no. 4 may not be much more than 100 years old. Efforts to find dateable specimens from more recent times have been without result.

The worth of these flutes as musical instruments has been only scantily investigated, but the small number of tone holes and the irregular distances between them would result in only primitive music. It would be natural to regard them as precursors of or parallel to the shepherd pipes made from willow or elder stems.

S. Vestergaard Nielsen.

★

NOTER

¹⁾ Den af J. Winther i den sidstudsendte Publikation fra Langelands Museum (S. 4) som Fløjte tydede Knogle medtages ikke her paa Grund af dens fra de øvrige helt afvigende Konstruktion. ²⁾ Aarb. 1920, S. 91 fl. ³⁾ Danmark Oldtid I S. 191. ⁴⁾ Die Ausgrabungen in Haithabu, 1943, S. 162. ⁵⁾ Värmland Förr och Nu, 1950: Vallhorn, Herdepipor och Lurar. ⁶⁾ Fra Musikkens Urtid, S. 66 fl.